

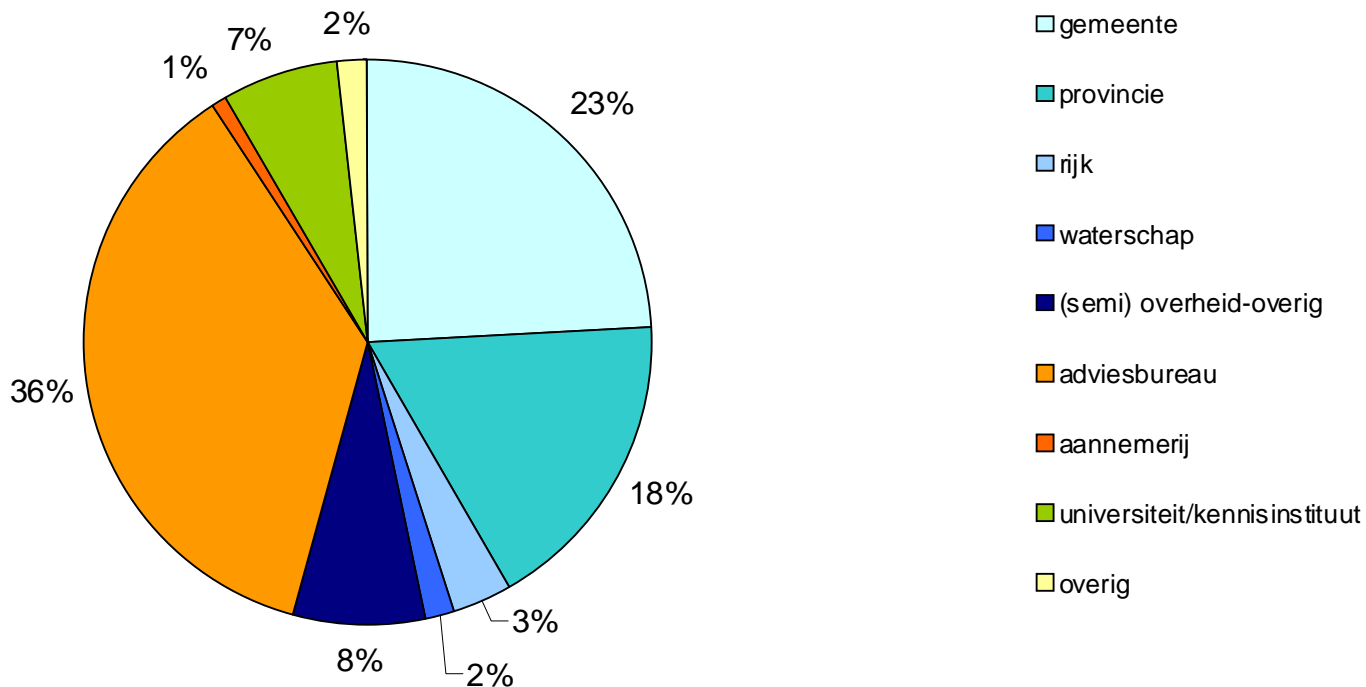
Platform bodembeheer: Bodem in de bebouwde omgeving

Over de natuurlijke functies van de bodem in onze leefomgeving

3 maart 2011, Stadhuis Arnhem

Deze Platform Bodembeheer bijeenkomst over bodem in de bebouwde omgeving is bezocht door ca 100 deelnemers. De deelnemers vormden een brede vertegenwoordiging uit de bodemsector, waarbij de overheden, vooral de gemeenten en provincies, en de adviesbureaus goed werden vertegenwoordigd. (zie taartdiagram).

Arnhem

De bijeenkomst

Vanuit bodem, maar óók vanuit andere sectoren wordt men zich steeds meer bewust van de rol die de bodem speelt in de kwaliteit van onze leefomgeving. In het landelijk gebied is het belang van bodemfuncties vaak vanzelfsprekend; zoals de rol van de bodem bij waterregulering of als bron van voedingsstoffen voor gewassen. Ook voor de natuurlijke functies van de bodem in het stedelijk gebied en de overgangsgebieden tussen stad en land ontstaat steeds meer interesse. Door de functies van de bodem in deze gebieden te vertalen naar de maatschappelijke opgaven die daar spelen en door de baten van de bodem inzichtelijk te maken, kan de bodem op een positieve manier bijdragen aan een gezonde en duurzame leefomgeving.

Bijvoorbeeld: een niet-afgedekte bodem zorgt voor water- en hiterregulering in stedelijk gebied en daardoor aan klimaatadaptatie en -mitigatie. De bodem helpt ons aan energie(besparing) door warmte- en koude opslag en isolatie. In de bodem worden verontreinigingen afgebroken en water en nutriënten in de bodem zorgen ervoor dat planten en bomen kunnen groeien. Ook draagt de bodem bij aan de identiteit en cultuurhistorie van een gebied.

De bodem speelt dus een cruciale rol in onze leefomgeving. Er gebeurt natuurlijk ook al heel veel, zoals blijkt uit het onlangs uitgekomen boekje van de TCB: "Ontdek de stadsbodem". Dit boek is tijdens de bijeenkomst aan alle deelnemers aangeboden door Bodem+ en het Initiatief Bewust Bodemgebruik.

Hoe we de bodemfuncties beter kunnen benutten én beheren in ons stedelijk gebied wordt in deze bijeenkomst onderzocht en geïllustreerd. Hieronder treft u een verslag van de bijeenkomst aan.

De bijeenkomst

Dagvoorzitter Arjan de Visser van de provincie Gelderland opent de bijeenkomst en geeft aan dat er drie kernwoorden van belang zijn op de bijeenkomst; inspiratie, doorbraak en verbinden.

Verbinden omdat we van elkaar moeten leren en elkaar moeten helpen om werken aan de ondergrond echt tot uitvoering te brengen; Inspiratie omdat alleen enthousiasme en vernieuwing ons echt verder kunnen helpen.

Doorbraak omdat Arjan soms het gevoel heeft dat dit thema wat stagneert en een impuls kan gebruiken. Deze kernwoorden krijgen als volgt vorm: Inspiratie komt van de wethouder hierna en van de sprekers, maar ook van de deelnemers. Doordat de deelnemers in groepen worden verdeeld kunnen daar nieuwe verbindingen worden gelegd. De doorbraak Als je wordt bereikt door als groep een agenda voor de toekomst op te stellen. Daarna is het woord aan de wethouder RO en milieu, van de gemeente Arnhem, Margreet van Gastel

Openingspresentatie Wethouder RO en milieu, van de gemeente Arnhem, Margreet van Gastel

De wethouder neemt de deelnemers in een inspirerend betoog mee naar haar kindertijd. Het was de tijd dat haar vader werkte bij het Instituut Bodemvruchtbaarheid te Groningen. Nu ze wethouder is van Arnhem, kan ze de belangstelling van haar jonge jaren omzetten in concrete projecten en resultaten. In de stad zijn bijvoorbeeld de vroegere beken in ere hersteld, onder meer de Jansbeek. De eerste Arnhemmers hebben zich langs deze beek gevestigd. Inmiddels staat Arnhem te boek als de groenste stad van Europa.

Volgens de wethouder wordt de ondergrond steeds belangrijker. Het wordt zo druk in de ondergrond, dat de zaken daar moeten worden geordend. Kabelgoten, rioleringen, ondergronds parkeren, afvoer van afval, koudewarmteopslag (KWO), ze leggen een claim op de ondergrondse ruimte. Arnhem anticipeert daarop, bijvoorbeeld met een Masterplan KWO en een 3D-structuurvisie, maar ook met concrete projecten zoals het Nederlands watermuseum, de ingebruikname van de historische kelders en de ondergrondse hogeschool voor de kunsten (ArtEZ). Daarnaast zijn er plannen voor het bijeenbrengen van ondergrondse leidingen in kabelgoten en de winning van warmte uit het afvalwater dat door de Arnhemse riolen loopt.

Voor de 3D-structuurvisie is het noodzakelijk dat de bodem in kaart wordt gebracht. Niet alleen de bodemopbouw, maar bijvoorbeeld ook de archeologie, niet gesprongen explosieven en grote grondwaterverontreinigingen in Arnhem. Want het mooie grondwater heeft in het verleden veel chemische wasserijen gelokt naar Arnhem, maar die hebben ook hun erfenis achtergelaten. Samen met de gasfabriek zorgen ze nog voor de nodige bodemsanering in Arnhem.

De wethouder noemt zich 'slechts een voorbijganger, die de bodem goed moeten achterlaten voor volgende generaties'. Met die woorden sluit ze haar betoog af en wenst de deelnemers een goede bijeenkomst.

De presentatie van de wethouder is te downloaden via www.platformbodembeheer.nl onder archief.

Carrousel

De tweede helft van de middag is gevuld met een Carrousel.

3 groepen volgen onderstaande rondes	3 groepen volgen 2 van 3 onderstaande rondes
INSPIRATIE - door Jos Verheul (Bodem+)	VERBREDING & VERBINDING – door Han Admiraal (Enprodes)
	BEWUSTWORDING – door Elien Haspels Amsterdam steunpunt wonen) en Cindy Matthijssen (Ontwikkelingsbedrijf Gemeente Amsterdam)
PRAKTIJK – door Aafke van Erp, Triple E	VERDIEPING & INNOVATIE HenkJan Nijland, (Gemeente Nijmegen)

Alle presentaties zijn te downloaden via www.platformbodembeheer.nl onder archief.

Praktijk – Het realiseren van projecten in de praktijk door Aafke van Erk (Triple E)

Deze sessie richt zich op voorbeelden van toepassing van bodemleven in de stad en de functies die het bodemleven voor bomen en planten vervult. Aafke van Erk laat diverse voorbeelden zien en laat zien hoe de economische waarde van het bodemleven in de stad doorgerekend kan worden. Met behulp van deze voorbeelden wordt de visie op de mogelijkheden en het belang van het bodemleven en stedelijk groen naar voren gebracht.

Sessie Inspiratie – door Jos Verheul (AgentschapNL, Bodem+)

Deze sessie gaat na de voorbeelden van Aafke door over de praktijk. Jos begint met een aantal vragen aan de deelnemers. Vanuit de focus van de groepen bespreekt hij hoe de bodem in de bebouwde omgeving een plaats kan krijgen. De kernboodschap van deze sessie: verandering begint bij jezelf.

Verbreiding en verbinding – koppelen bodembelang aan maatschappelijke thema's door Han Admiraal (Enprodes)

Han begint met een inleiding waarin hij aangeeft dat de bodem bestaat uit resources: ruimte, water, materialen en energie. Diverse partijen willen die resources tegelijkertijd gebruiken waardoor er druk ontstaat en de noodzaak om af te stemmen en duurzaam om te gaan met de resources. Hij schaal op naar internationaal: ITA (International Tunnelling and Underground Space Association), de world urban campaign die zich bezig houdt met mondiale verstedelijking en het ISDR (International Strategy for Disaster Reduction) wat zich bezig houdt met resilient cities. Deze organisaties houden zich bezig met dat we voorbereid moeten zijn op wat er gaat komen in de bebouwde omgeving, schaarste, klimaatverandering etc. Antwoorden zijn: koppelen van belangen, toekomstvisie is dus belangrijk als we met bodem aan de gang gaan, integraal denken en werken en kijk naar mogelijkheden multifunctioneel landgebruik.

Sessie Praktijk, Aafke van Erk, Triple E

Sessie Inspiratie, Jos Verheul, Bodem+

Sessie Verbreiding, Han Admiraal, Enprodes

Sessie Bewustwording - hoe betreft u burger, bestuurder en collega? Door Elien Haspels (Amsterdam steunpunt wonen) en Cindy Matthijssen (Ontwikkelingsbedrijf Gemeente Amsterdam)

Bodem-bewust begin met te weten dat: 'Voor de gemiddelde bewoner is het vanzelfsprekend dat je met de bodem alles kan doen'. Wanneer dit niet het geval is luistert communicatie heel nauw.

En als er beperkingen zijn voor de bodem wat is dan een betere investering? Geld steken in de sanering van een bodemverontreiniging die niet te verwijderen is of investeren in de leefomgeving boven de grond door een park op die plek te maken waar nu monumentale bomen groeien? Beter benutten van de grond is je ook bewust zijn van risico's, perceptie, beleving en de diversiteit aan gebruikers. Aan de hand van stellingen en vragen gaan de groepen aan de slag met het thema: bewust omgaan met de bodem.

Verdieping en innovatie – welke kennisvragen zijn er? Henk Jan Nijland (gemeente Nijmegen)

Henk Jan Nijland van de gemeente Nijmegen werkt in projecten beleidsmatig samen met duurzame ontwikkeling, groen, water. Daarnaast is hij projectteamlid van de Kennisagenda Ondergrond van het Convenant. Henk Jan begint de presentatie met de kennisagenda en de vragen die er zijn in stedelijk gebied en zoomt daarna in op een stad zoals Nijmegen. Hij geeft aan dat er proces- en inhoudelijke vragen bestaan en dat ambitie een voorwaarde is om te slagen. De kennisvragen die we de middag oplevert worden meegenomen naar fase twee van de kennisagenda.

Sessie Bewustwording, Elien Haspels en Cindy Matthijssen

Sessie innovatie, verdieping HenkJan Nijland, gemeente Nijmegen

De afsluitende borrel

Toekomstagenda's

De carrousel sluit af met een ronde waarin iedere groep vanuit de eigen focus een agenda voor de toekomst maakt waarin de functies van de bodem een plaats krijgen in de bebouwde omgeving. De groepen hebben elk een eigen focus (tabel), waarmee ze de sessies doorlopen hebben.

Groepsleiders:	Aandachtsgebied / focus*	Groepsindeling op achternaam
Groep 1 Marion Visser, gemeente Arnhem	Doelen en ambities binnen / buiten de stad	A t/m B
Groep 2 Marco Vergeer, kernteam PBB	Relatie bovengrond-ondergrond	C t/m G
Groep 3 Joke v Wensem, TCB	Relatie stad en land	H t/m K
Groep 4 Linda Maring, kernteam PBB	Coalities binnen en buiten de stad	L t/m P
Groep 5 Maartje van Meeteren, kernteam PBB	Benodigde (beleids)instrumenten / kennis	Q t/m S
Groep 6 Roelof Westerhof, Royal Haskoning	Inzetbaarheid ecosysteemdiensten	T t/m Z

Dit leverde onderstaande resultaten op.

Groep 1 Doelen en ambities binnen / buiten de stad onder leiding van Marion Visser, gemeente Arnhem

Uit de sessie verbreding van Han Admiraal wordt duidelijk dat ook op mondiaal niveau over de verschillende functies van de ondergrond en de koppeling tussen de boven- en ondergrond wordt nagedacht. Bij de bewustwordingssessie van Elien en Cindy buigt de groep zich over de 'drie lagen': boven de grond, leeflaag en ondergrond. Voor al deze lagen gelden verschillende ordeningsstadia, van goed tot slecht geordend.

De praktijk en inspiratiesessie leverden op dat we de doelen en ambities vanuit de ondergrond goed moeten omschrijven vanuit maatschappelijke opgaven, zoals klimaatbestendigheid. Kleine voorbeelden van hoe je van visie tot praktijk komt zijn heel nuttig: begin klein! Wat kunnen wij vanuit de ondergrond bijdragen aan bovengrondse ontwikkelingen? Laten we de mensen buiten het bodemveld inspireren met voorbeelden en de samenwerking zoeken. De drie punten die voor de toekomstagenda naar voren kwamen, waren:

- Bodemmens moeten niet te snel de diepte in gaan: probeer elkaar taal te spreken en uit te vinden waar de andere behoefte aan heeft.
- Samen leren om samen te beheren.
- Niet te veel institutionaliseren: neem experimenteerruimte!

Groep 2 Relatie bovengrond-ondergrond onder leiding van Marco Vergeer, kernteam Platform Bodembeheer

Deze groep kreeg de sessies van Henk Jan Nijland, Han Admiraal, Jos Verheul en Aafke van Erp voorgeschoteld. Henk Jan Nijland liet de deelnemers zien hoe de gemeente Nijmegen met de ondergrond bezig gaat. Daarnaast vertelde hij over de kennisagenda van het Uitvoeringsprogramma Bodemconvenant. Volgens Henk Jan is het belangrijk om kansen te zoeken, afzonderlijke budgetten te bundelen voor integrale projecten en elkaars taal spreken. Bedenk daarbij dat ruimtelijke ordenaars vaak in beelden denken!

De presentatie van Han Admiraal maakte veel los van wat er allemaal mogelijk is in de ondergrond, als je maar vrij denkt, samenwerkt en ambitieus bent. De voorbeelden waren een mooie inspiratie voor nieuwe voorbeelden die voortbouwen op de kracht van het natuurlijk systeem. De boodschap van Han: zoek de kansen en laat je niet leiden door (mogelijke) belemmeringen vanuit bestaande wettelijke kaders en 'zoals we gewoon zijn te doen'. De belemmeringen even wegdenken bevordert de innovatie en het integreren van concepten.

De sessie met Aafke van Erp en Jos Verheul werd gedaan samen met groep 1 en 3. Groep 2 werd in deze sessie uitgedaagd om de wisselwerking tussen boven- en ondergrond te bezien vanuit de problematiek van wateroverlast. De groep benadrukte daarin het wegdenken van de belemmeringen, waardoor je uitkomt op open bodems, ondergrondse waterberging, groene daken, drijvende woningen en tuinen. Dat je daarbij tijdig in het planproces moet kunnen meedoen is belangrijk. Niet alleen om samen de nieuwe kaart te tekenen, maar ook samen het nieuwe profiel te maken. Interessant was dat de groep daar een belangrijke rol voor burgers had toebedacht. In een situatie waarin meer wordt samengewerkt, waarin creatieve en innovatieve ideeën over de wisselwerking tussen boven- en ondergrond een kans moeten krijgen is hun mening belangrijk.

In de afsluitende sessie is de groep daarmee verder gegaan. Belangrijk daarin is om contact te maken met collega's die werkzaam zijn in andere werkvelden en met burgerinitiatieven. Met deze mensen wil je samen werken. Vaak zal je daarbij moeten werken aan bewustwording, niet iedereen heeft voor ogen wat de ondergrond voor hen kan betekenen. Mooie praktijkvoorbeelden helpen, maar ook de meer abstracte gesprekken die landelijk plaatsvinden in het kader van het bodemconvenant. Juist in de interactie van bovenaf en van onderop zitten mooie aanleidingen om de wisselwerking tussen bovengrond en ondergrond samen te verkennen.

Daarnaast werd aangegeven, dat het belangrijk is om je te verdiepen in de processen en trajecten waarin collega's, burgers, bestuurders werken en het belangenspel waarin ze (moeten) opereren.

Groep 3 Relatie stad en land onder leiding van Joke van Wensem, TCB

Deze groep begon met de sessie Bewustwording van Elien Haspels en Cindy Mathhijssen. Elien en Cindy leidden deze sessie aan de hand van stellingen. Uit deze sessie kwam naar voren dat bewoners graag betrokken willen worden bij de inrichting van hun leefomgeving. In stedelijke gebieden is er weinig contact met de bodem vanwege de verharding, maar bewoners maken zich wel druk over groen en vogels. Bij het betrekken van bewoners is communicatie essentieel of het nu gaat om een sanering, de gevolgen van een vervuilde bodem voor spelende kinderen of de aanleg van groen.

In de sessie Verdieping & Innovatie door Henk Jan Nijland (gemeente Nijmegen) kwam naar voren dat de bodem een oplossing kan bieden voor maatschappelijke problemen: maak slim gebruik van de (bodem)ecosysteemdiensten! Het is belangrijk om de samenwerking te zoeken met collega's uit andere disciplines en naar gezamenlijke doelen en ambities te zoeken.

Uit de praktijk- en inspiratiesessie door Aafke van Erp van TripleE en Jos Verheul van Bodem+ werd door de deelnemers benoemd dat de scheidslijn tussen de stad en het ommeland te scherp is. De rood-groene grenzen zouden we iets meer moeten laten vieren. Het ommeland moet de stad inkomen door middel van blauw-groene aders. Dit levert meer groen en open bodem in de stad op. Bewoners kunnen hier een belangrijke rol in vervullen: schakel ze in bij het aanleggen en beheer van groen.

In de laatste sessie is nagedacht over de toekomstagenda. Hieruit kwamen in eerste instantie de volgende drie speerpunten naar voren:

- De vraag: 'Wat is je kapitaal?'
 - de waarde van de bodem;
 - educatie;
 - beleven;
 - verbindingen met het ommeland.
- De schaal is essentieel; is de schaal groot genoeg om het probleem op te lossen?
- Eerst naar beneden kijken, voordat je oplossing aan het maaiveld gaat bedenken.

Vervolgens werd geconcludeerd dat er teveel vanuit de bodem werd geredeneerd. Er is duidelijk behoefte aan het verbreden van het netwerk. Met wie gaan we praten? De groep noemde: planologen, scholen, de wijkagent, de hovenier, de aannemer, opa's en kinderen, stadsecoloog, archeoloog, landschapsarchitect, wethouder, voorlichters, drinkwaterbedrijven, noem maar op. We moeten ook vooral proberen om te verleiden en het gemeenschappelijke belang te ontdekken.

Groep 4 Coalities binnen en buiten de stad onder leiding van Linda Maring, kernteam Platform Bodembeheer

Uit de sessies Praktijk en Verbinden Door Aafke van Erk van tripleE en Jos Verheul van Bodem+ werden de volgende partijen benoemd waarmee coalities gesloten kunnen worden:

- De RO-ers, of mensen die met ruimte te maken hebben;
- De grondstromencoördinator;
- De planmakers, ontwerpers en stedenbouwkundigen (incl afdelingshoofden);
- De opdrachtgevers, banken, degenen die het geld te besteden hebben.

Wel werd benoemd dat je er alleen komt met enthousiaste personen en bestuurders. Ook zijn diverse manieren om met anderen coalities te sluiten ter sprake gekomen:

- Je moet goede voorbeelden laten zien, het veld in!;
- Meerwaarde laten zien (duurzaamheid, euro's kwaliteit), kwantitatief maken en het voordeel van bodem aantonen;
- Communiceren: zoek gedeelde belangen (gebiedskwaliteit, ambities van de stad);
- Ipv het nieuwe werken: het nieuwe samenwerken: daarbij zijn bewustwording en persoonlijk contact zijn van belang: samen koffie drinken;
- Het gaat niet vanzelf. wees vasthoudend en creatief en vraag door;
- Zorg dat bij de kaarten de legenda's een betekenis hebben voor degene die je wilt bereiken;
- Werk vanuit een 4D ruimtemodel waarbij kwaliteit de vierde dimensie is.

Vervolgens onderstreepte de presentatie van Han Admiraal van Enprodes het belang van het zoeken naar gedeelde belangen en het zoeken naar coalities. De ondergrond heeft een enorme potentie, maar we moeten goed kijken naar de samenhang. De discussie vanuit de sessie Bewustwording van Elien Haspels (Amsterdam Steunpunt Wonen) en Cindy Mathijssen (OGA) ging over de coalities die met de burger te maken zijn. Goede communicatie, ook over kansen, en bewustwording en aandacht voor de beleving van anderen zijn daarbij sleutelwoorden.

In de afsluitende sessie waarin de toekomstagenda werd opgesteld is gesproken over de menselijke maat. We hebben lef en ambitie nodig om aan de slag te gaan in praktijk. We moeten bij het sluiten goed kijken naar de belangen en rollen van stakeholders en werkelijk openstaan voor samenwerking.

De speerpunten die voor de terugkoppeling zijn opgeschreven zijn:

- Zoeken naar gezamenlijk belang;
 - zoek naar wat aanspreekt (ecosysteemdiensten, euro's);

- Zoeken naar gezamenlijke taal;
 - Sta voor je eigen discipline en let op zorgvuldig communicatie.

Hier bij is samenwerking een middel. Bereik je doelen door te doen. Het delen van ervaringen en het meemaken draagt bij aan de gezamenlijkheid.

Groep 5 Benodigde (beleids)instrumenten / kennis onder leiding van Maartje van Meeteren, kernteam Platform Bodembeheer

Welke instrumenten en kennis hebben we nog nodig om een groene en gezonde leefomgeving te bereiken, waarin de ondergrond een rol kan vervullen? Zouden we bijvoorbeeld de verhouding bebouwd / onbebouwd (groen) moeten vastleggen in bestemmingsplannen? Of moet er een 4D-ruimte model komen, waarin kwaliteit van de leefomgeving de 4^e dimensie is? Het is in ieder geval wel duidelijk dat we samen met onze RO-, infra- en watercollega's moeten optrekken en elkaars taal leren spreken, zoals bijvoorbeeld een bodemkaart maken waar een planoloog iets mee kan. We moeten inspirerende voorbeelden uitwisselen tussen gemeenten, milieudiensten, provincies etc. Daar leren we heel veel van! In de innovatiesessie van Henk Jan ontstond dan ook het idee om een platform / sharepoint / datingsite op te zetten om ideeën en projecten uit te wisselen. Het is ook belangrijk om de kennis van bestuurders over het belang van het intergraal afwegen van de boven- en ondergrondse ordening te vergroten. Voor ambtenaren geldt toch dat zolang je bestuurder het nut er niet van inziet of als het wettelijk niet nodig is, je geen tijd krijgt om er iets mee te doen.

Er is ook bezorgdheid over kleine gemeenten; zij hebben vaak toch te weinig menskracht in huis om dit soort extra dingen te doen. Uit de verbredingsessie van Han Admiraal kwam de kennisvraag naar voren: Hoe duurzaam is het aanleggen van al die WKO-systemen en ondergrondse infrastructuur nu eigenlijk? Creëren we nu niet een probleem dat we over 30 of 40 jaar weer moeten oplossen, zoals met de bodemsanering? Is er nog één instantie die het overzicht heeft van alle ondergrondse infrastructuur en beïnvloeding? Nee.

Voor de toekomstagenda kwamen de volgende speerpunten naar voren:

- Oprichten breder platform: RO/Infra/Bodem: om kennis en ideeën uit te wisselen;
- Verschillende lagen bestuurders en ambtenaren stimuleren; als de wethouder enthousiast is over de ondergrond, gebeurt er veel meer. Kijk naar het voorbeeld van Arnhem;
- Beleid voor de ondergrond vastleggen in bijvoorbeeld een structuurvisie.

Groep 6 Inzetbaarheid ecosysteemdiensten onder leiding van Roelof Westerhof, Royal Haskoning

Uit de sessies Praktijk en Verbinden door Aafke van Erk van TripleE en Jos Verheul van Bodem+ kwamen mooie voorbeelden naar voren van hoe de ecosysteemdienst 'bodemleven' bij kan dragen aan en bepalend is voor een groene leefomgeving.

Hierna ging de groep naar de sessie Bewustwording van Elien Haspels en Cindy Mathijssen. Uit deze sessie kwam onder andere naar voren dat in de stad vaak pas bij problemen in de uitvoering, burgers zich bewust worden van de grond onder hun voeten. Bij de innovatie sessie van Henk Jan Nijland discussieerde deze groep over de duurzame stad van de toekomst: een gezonde, groene, leuke stad om in te wonen. Hoe gaan we dat bereiken? Het begint met ambitie om tot projecten te komen. Een klimaatdoelstelling kan het startpunt zijn van een ambitie. Maar de groep ervaart dat het moeilijk is om een ingang te vinden. Ieder is met zijn eigen ding bezig en heeft vaak nauwelijks tijd en geld om iets extra's te doen. Een bestuurlijke opdracht zou hierbij helpen. Het belangrijkste speerpunt dat deze groep voor de toekomstagenda naar voren bracht is dan ook:

- Het is belangrijk dat je aan de slag kunt met meer dan je wettelijke taken. Momenteel is daarvoor geen draagvlak. Verbreding van bodembeleid wordt vaak gezien als 'leuk' en voor leuke dingen hebben we geen tijd.

Terugkoppeling

Afsluitend volgt een terugkoppeling over de carrousel en de toekomstagenda's. Arjan de Visser vraagt de deelnemers welke speerpunten vanuit de groepen naar boven zijn gekomen en hoe men aan de slag gaat. Daarbij zijn, in minder woorden, bovenstaande terugkoppelingen verzorgd. Opvallend daarin waren terugkerende thema's als samenwerking, initiatief nemen, processen leren kennen, enthousiasme creëren etc.

Arjan de Visser constateerde dat het boek van de TCB, dat aan alle deelnemers is overhandigd, daarin behulpzaam kan zijn. Het laat voorbeelden zien, waarmee de deelnemers in hun eigen werksituatie hun voordeel kunnen doen en (hopelijk) een doorbraak tot stand kunnen brengen. Bovenal is er de constatering dat deze doorbraak wordt bevorderd met zelfbewuste en pro-actieve professionals.

Om hierover door te praten bood de gemeente Arnhem de deelnemers een borrel aan, waar vele deelnemers gebruik van maakten.

Het kernteam Platform bodembeheer
www.platformbodembeheer.nl